

KARADENİZ

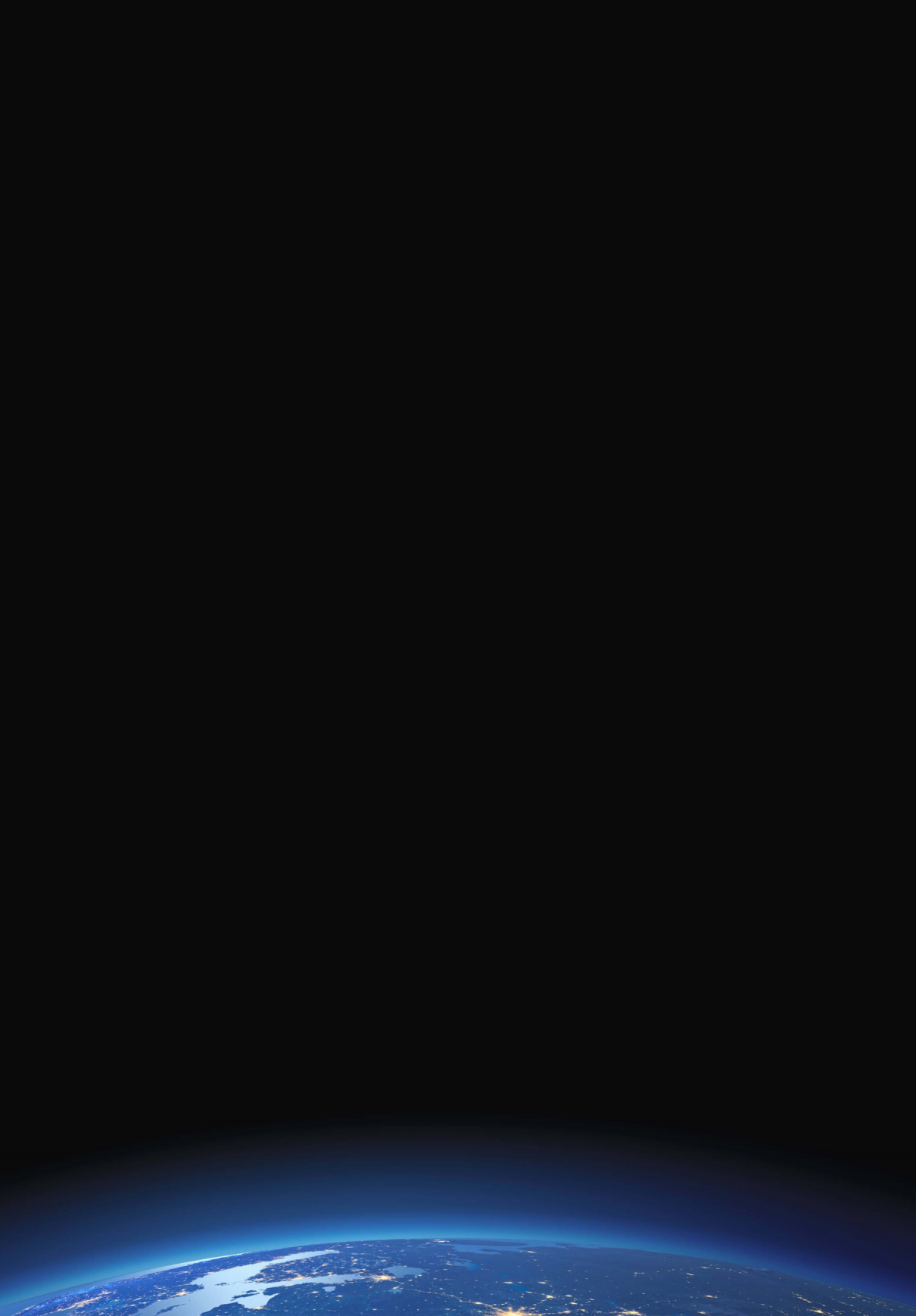
2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editörler
ÖZGÜR TÜFEKÇİ
FEVZİ KIRBAŞOĞLU

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editörler
ÖZGÜR TÜFEKÇİ
FEVZİ KIRBAŞOĞLU

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

Fevzi Kırbasoğlu

2015 yılında Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında yüksek lisans öğrenimini Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2021 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arş. Gör. olarak görev yapmayı sürdürmektedir.

KARADENİZ:

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 2

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-49-0

© 2022 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Ekim 2022, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yarasından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editörler: Özgür Tüfekçi & Fevzi Kırbasoğlu

İçindekiler

TAKDİM	8
1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2021 Görünümü	
Milli Çıkarların Gölgesinde Krizler Sarmalı: Türkiye 2021..	13
RUKİYE PATAN	
44 Günde Gelen Zaferin Birinci Yıl Dönümünde Masada Güçlü Azerbaycan: 2021	53
HÜLYA KINIK	
Seçimleri Geride Bırakırken 2021 Yılı ve Bulgaristan'da Beklentiler	75
VAHİT GÜNTAY	
Yenilginin Gölgesinde Ermenistan: 2021	103
DİLEK KARADENİZ TOPAL	
Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2021	135
HASAN YILMAZ	
Doğu'nun Gölgesinde Batı'ya Doğru İlerlemeye Çalışan Moldova: 2021	177
ESRA ÇİL AYDOĞDU	

Avrupa'nın Karadeniz'deki Stratejik Limanı Romanya: 2021
..... 221

EDA TUTAK

Rusya'nın 2021 Görünümü 259

YAŞAR SARI

İşgal Tehdidi Altında Ukrayna'nın Bir Yılı: 2021. 303

ADNAN SEYAZ

Güç Dengesini Değiştirme Arayışında Yunanistan: 2021. 335

GÖKHAN ÖÇALAN

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Biden'in Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikasına
Yansımaları 373

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Rusya'nın Geniş Karadeniz Havzasındaki
Mücadelesi: 2021 409

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve GÖKHAN ÖÇALAN

Geniş Karadeniz Havzası'nda Gelişen Çin-Rusya İş Birliği:
Esnek ve Kırılgan İttifak Dönemi 435

MÜGE YÜCE

2021 Yılıını Geride Bırakırken Avrupa Birliği'nin Geniş
Karadeniz Havzası Stratejileri 455

FEVZİ KIRBAŞOĞLU

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınırşan Sorunlar

Karadeniz'de Göç ve Sınır Politikaları 493

HAKAN ÜNAY ve MURAT ÇEMREK

Yüzüncü Yılında Lozan Barış Antlaşması: Türk Boğazları
Geçiş Rejimi ve Montrö Öncesi Sorunlar..... 519

İSMAİL KÖSE

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 549

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

2021 Yılı ASEAN-Rusya İlişkileri 577

SÜLEYMAN TEMİZ ve AHMET ATEŞ

YAZARLAR 605

TAKDİM

Karadeniz: 2021 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın serisi ikinci yılında hem bölgesel hem de küresel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olma hedefini bu yılda devam ettirmekte.

Oldukça yoğun gündem içerisinde çok büyük bir emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan ve 2021 yılının değerlendirmesini içeren eserimizde birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümlerle kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2021 yılında Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta on sekiz makale yer almaktadır. Üç bölümden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2021 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan'ın Türkiye'nin iç ve dış politika alanında ve ekonomik kapasitesinde önemli gelişmelerin gerçekteştiği bir yıl olan 2021'i değerlendirdiği "*Milli Çıkarların Gölgesinde Krizler Sarmalı: Türkiye 2021*" başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık Azerbaycan'ın 2021 yılında genel görünümü üzerine bir çerçeve sunma amacı

taşıyan “44 Günde Gelen Zaferin Birinci Yıl Dönümünde Masada Güçlü Azerbaycan: 2021” makalesi; Vahit Guntay “Seçimleri Geride Bırakırken 2021 Yılı ve Bulgaristan’da Beklentiler”; Dilek Karadeniz Topal “Yenilginin Gölgesinde Ermenistan: 2021”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2021”; Esra Çil Aydoğdu “Doğu’nun Gölgesinde Batı’ya Doğru İlerlemeye Çalışan Moldova: 2021”; Eda Tutak “Avrupa’nın Karadeniz’deki Stratejik Limanı Romanya: 2021”; Yaşar Sarı “Rusya’nın 2021 Görünümü”; Adnan Seyaz “İşgal Tehdidi Altında Ukrayna’nın Bir Yılı: 2021”; Gökhan Öçalan “Güç Dengesini Değiştirme Arayışında Yunanistan: 2021” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Biden’in Dış Politika Haritası ve Karadeniz Politikasına Yansımaları”; Fevzi Kırbaşoğlu ve Gökhan Öçalan’ın “NATO ve Rusya’nın Geniş Karadeniz Havzasındaki Mücadelesi: 2021”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Gelişen Çin-Rusya İş Birliği: Esnek ve Kırılgan İttifak Dönemi” ve Fevzi Kırbaşoğlu’nun “2021 Yılı Geride Bırakırken Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası Stratejileri” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Hakan Ünay ve Murat Çemrek “Karadeniz’de Göç ve Sınır Politikaları”; İsmail Köse “Yüzüncü Yılında Lozan Barış Antlaşması: Türk Boğazları Geçiş Rejimi ve Montrö Öncesi Sorunlar”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Süleyman Temiz ve Ahmet Ateş “2021 Yılı ASEAN-Rusya İlişkileri” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederiz.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü

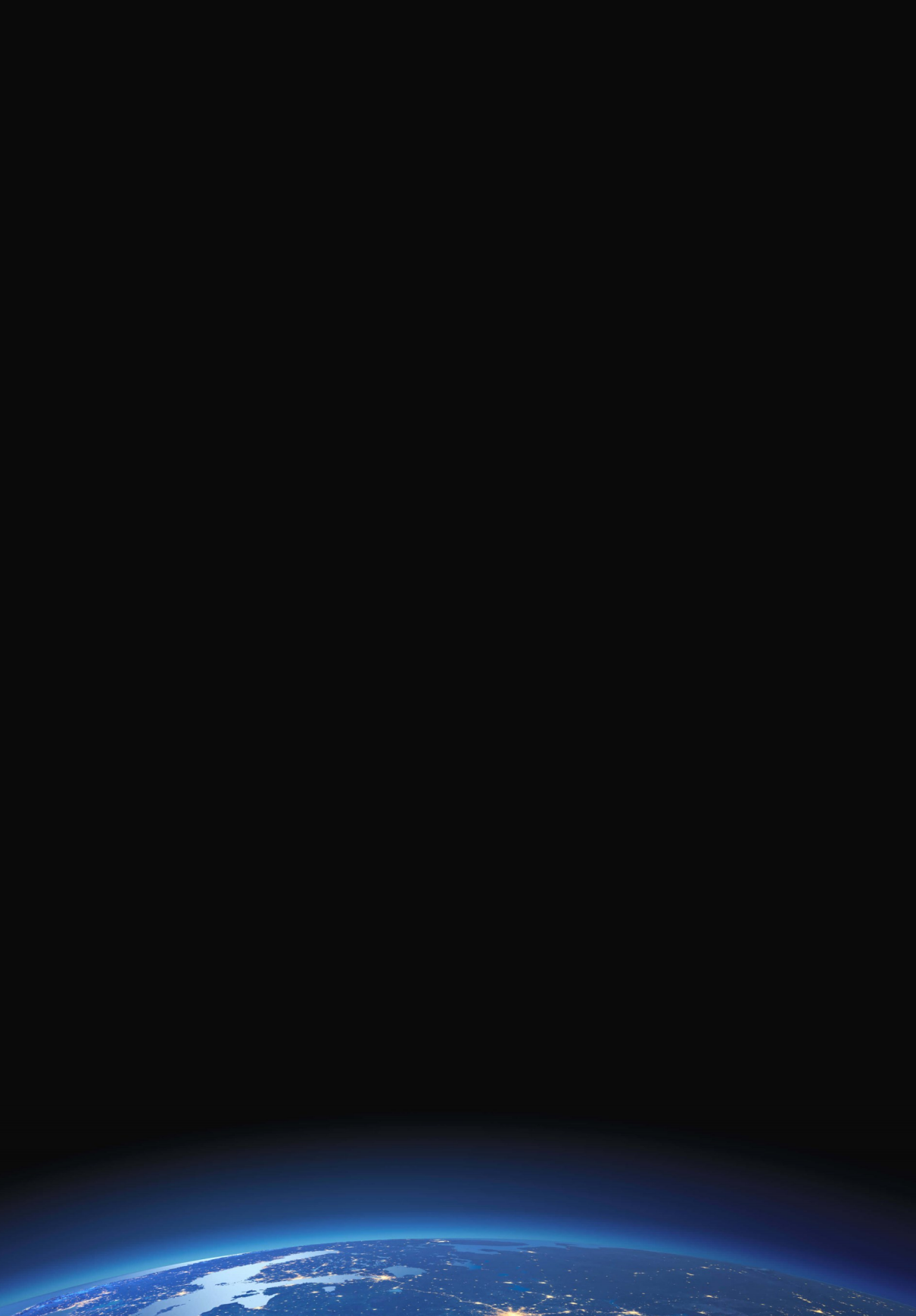
ARŞ. GÖR. FEVZİ KIRBAŞOĞLU
KTÜ-SAM Araştırmacı

Trabzon - Temmuz 2022

Geniş Karadeniz
Havzasında
Sınıraşan
Sorunlar

3. BÖLÜM

YÜZÜNCÜ YILINDA LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI: TÜRK BOĞAZLARI GEÇİŞ REJİMİ VE MONTRÖ ÖNCESİ SORUNLAR

İsmail Köse

[Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi]

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu antlaşması Lozan barışı zorlu müzakereler sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları Lozan'ı büyük bir başarı olarak değerlendirmişlerdir (TBMM ZC, İ. 3, C: 1; 13 Ağustos 1339 [1923]: 36-42). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu belgesi olan Lozan Barışı süresiz bir Antlaşmadır. Milli Mücadele'nin zaferle bitirilmesi sonrasında imzalanmıştır. Yerine ikame edilebilecek yeni bir antlaşma ancak bir savaş sonrasında akdedilebilir.

Barış antlaşmaları, savunma ya da taarruz nitelikli ittifak antlaşmalarından farklı olarak gizli madde içer(e)mezler. Lozan'daki tek değişiklik, Antlaşma'nın dönemin koşullarında mecburen imzalanmak durumunda kalınan II Numaralı Ek'i [Lozan] Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşmesi'dir (L-BRİS). Lozan'da oluşturulan Boğazlar geçiş rejimini yeniden düzenleyen, 1936 senesinde imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan'dan farklı olarak süreli (20 yıl) bir metindir. İmzacı tarafların $\frac{3}{4}$ 'ünün istemesi durumunda; 14 ve 18. maddelerde ise Türkiye'nin de desteklemesi koşuluyla Montrö'nün tadil edilmesi

ya da yerine başka bir sözleşmenin ikame edilmesi talebinde bulunulabilir.

Lozan ile ilgili tartışmaların sosyolojik, politik ve modernleşme çabalarıyla yakın ilgisi vardır. Cumhuriyet kurulurken Osmanlı Devleti'nden parlamenter demokratik gelenek devralınmış; buna karşın modern sanayi, kültür, eğitim ve bilimsel altyapı hemen hemen sıfırdan yeniden kurulmak zorunda kalınmıştır. Bir devletin dış politika etki faktörünün: ekonomik güç, kendi silahını üretebilme kapasitesi, iyi eğitilmiş nüfus, etkili diplomasi tarafından belirlendiği dikkate alınırca, belirtilen özelliklerin hemen hiçbirisinin I. Dünya Savaşı başında henüz yeterince gelişmediği görülür.

Mustafa Kemal Atatürk, söz konusu teknolojik geri kalmışlığı, geniş yayımlı bir sanayi altyapısı kurarak ortadan kaldırmaya çalışmış fakat hızlı zenginleşme arzusundaki aferistler tarafından baltalanan bu girişim istenilen başarıyı sağlayamamıştır. Cephedeki savaş kazanılmış, iktisat, sanayi, teknoloji alanlarındaki mücadelede ise arzulanan başarı düzeyine ulaşamamıştır. Buna karşın, özenli bir diplomasiyle Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihsel öngörüsü, Boğazların sağladığı stratejik avantaj ve bu avantajların dış politikada artı çarpan işlevi görmesiyle önemli başarılar sağlanabilmiştir.

Türk Boğazları geçiş rejimini düzenleyen ilk uluslararası sözleşme 1841 senesinde imzalanan Londra Boğazlar Sözleşmesi'dir (LBS). Bu tarihten itibaren Boğazlar geçiş rejimi ve Çarlık Rusyası'nın söz konusu uygulamayı kendi lehine değiştirme girişimleri dönemin uluslararası siyasetinin büyük çaplı kriz çıkartabilme potansiyeline sahip sorunlarından birisi olmuştur. LBS sonrasında Boğazlar geçiş rejimini düzenleyen çok taraflı ikinci Resmi metin Sevr Belgesi'dir.

Sevr, Yunanistan hariç ulusal parlamentolar tarafından onaylanmayıp, hiçbir zaman yürürlüğe girmediğinden getirdiği geçiş rejimi düzenlemesi kadük kalarak uygulamaya

konulamamıştır. Boğazlar geçiş rejimini düzenleyen çok taraflı uluslararası üçüncü belge yukarıda da dikkat çekildiği üzere Lozan Barış Antlaşması (LBA) II Numaralı Ek'te bulunan L-BRİS'tir. Boğazlar geçiş rejimini düzenleyen sözleşme Lozan'ın ekinde yer almıştır çünkü Lozan Barış Antlaşması Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında birikmiş; dış borçlar, azınlık hakları, kapitülasyonlar gibi çok sayıda yapısal sorunu düzenleyip, ulusal belirlenmiş sınırlar içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulabilmesi için gerekli siyasal ortamı hazır hale getirmiştir. Bu çalışmada, Lozan Barış Antlaşması sonrasındaki dahili gelişmelerle Antlaşma ekinde bulunan L-BRİS'in uygulamasında karşılaşılan güvenlik sorunları sonrasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne (MBS) giden süreç ele alınarak irdelenecektir.

Lozan Barış Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatında Reformlar

Avcı, toplayıcı, fetihçi toplumlar mutlakiyetçi güçlü liderlere ihtiyaç duyarlar. Antik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne kadar yer kürenin hemen her köşesindeki topluluklar bu nedenle merkeziyetçi monarşilerin oluşturduğu hanedanlar tarafından idare edilmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında, eril kas gücüne ve topluluk asabiyetine bağlı askeri kuvvetin yerini; bilim ve insan aklı ile şekillenen teknik araçlar almıştır. Böylece fetihçi toplumların en temel ihtiyacı kalabalık, tek kişi tarafından idare edilen ordular değil; düşmandan daha iyi eğitilmiş askeri birlikler ve teknolojik araçlar olmuştur.

Parlamentar idare tarzı, ortak akıl, ulus devlete giden süreç, sıradan bireylerin yurttaş statüsüne yükselip eşit değer kazanması, halk iradesi bu sürecin doğal sonucudur. Yirminci yüzyıldaki hızlı gelişmeler sonrasında Orta Çağ'ın mutlak monarşi yönetimlerinin devri bitmiş, ortak aklı öne çıkaran, halk iradesine dayanan idareler dönemi başlamıştır. Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu ilkeler doğrultusunda kurulmuştur. Yaygın görüşün aksine Osmanlı Devleti ilahi ilkelerden koptuğu için değil; ilmiye ve düşünce

gelişimi ile eğitim sistemi yozlaşmış, çağın gereği bilimden koptuğu için savaş alanlarında yenilip doğal olarak yıkılmaya başlamıştır. Lozan Barış Antlaşması bir bakıma gerilemesi bir türlü engellenemeyen bu sürecin durdurularak yeni bir başlangıç için gerekli barış döneminin sağlanmasıdır.

Lozan'da Türkiye'yi İsmet Paşa [İnönü] temsil etmiş; İsmet Paşa, Rıza Nur ve Hasan Saka müzakereleri yaklaşık yedi ay süren Antlaşmayı birlikte imzalamışlardır. Lozan sonrasında Türk halkı, jakoben; Baskın Hoca'nın (Oran 2011: 23-24) ifadesiyle yukardan aşağı gelişen bir devrim süreci geçirmiş; İsmet Paşa bu dönemde 20 Kasım 1924-5 Mart 1925 tarihleri arasındaki üç buçuk aylık; 25 Ekim 1937 - 10 Kasım 1938 yılları arasındaki bir yıllık dönem hariç, 1937 yılına kadar Başbakan, 1938 yılı Kasım ayından 1950 yılına kadar da Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır.

Lozan Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin halef devleti Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin mirasını üstlenerek uluslararası ortamda yerini almış, farklı bir modelle, demokratik, parlamenter ilkelere göre kurumsallaşmıştır. Esasında gerek en başından itibaren çağın ihtiyaçlarına uygun olarak örgütlenen Millî Mücadele gerekse yeni Devlet'in idare şekli halka dayanacak şekilde inşa edilmiştir.

Cumhuriyet kurulduğunda her alanda reformla uygulamaya konularak modern çağa uyum hedeflenmiştir. Osmanlı döneminde yatırımın asgarisini yükün azamisini karşılamaya mecbur bırakılan, köylüsü eğitilip, bilinçlenmemiş, demokratikleşme, sanayileşme ve akıl çağına uyumda Avrupa'da lokomotif işlevi gören burjuva sınıfına benzer bir sınıf Osmanlı Devlet sisteminde oluşmamıştır. Meşrutî monarşi olarak da adlandırılabilir ilk parlamenter deneyimin başlatıldığı 1876 yılından sonra gerçekleşen deneyimlerle Türk Ulusu meşrutî yönetime hazır hale gelmiştir. Buna karşın Sanayi Devrimi'nin gereklerine bir türlü sağlanamayan adaptasyon ve meşrutî

yönetim denemelerinde yaşanan sorunlar dönüşümü engellemiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan bilimsel gerileme, yozlaşma, geri kalmışlık son dönemdeki savaşlarda, Lozan Müzakerelerinde ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşamsal sorunlara sebebiyet vermiştir.

Örneğin, Lozan Müzakereleri esnasında teknik altyapının yetersizliği Musul'un iade edilmemesi için İngilizler'e yardım etmiş, Ankara ile Lozan arasındaki yazışmaların yapıldığı telgraflar İngiliz istihbaratı tarafından çözülerek Türk pozisyonu deşifre edilmiştir. Adaların elden çıkması Lozan öncesinde yaşanmış, buna karşın Lozan'da Boğazların güvenliğini doğrudan ilgilendiren iki Boğazönü adası Gökçeada ile Bozcaada geri alınabilmiştir. Musul dahil Lozan'da birkaç başlıkta istenilen başarı sağlanamamıştır. Buna karşın Lozan ile bağımsız, demokratik ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. En büyük başarı da budur. Ayrıca, yaygın görüşün aksine Musul petrollerinden alınacak gelir 500.000£ karşılığında İngiltere'ye satılmamıştır. Nitekim, TBMM bütçe cetvellerinin de açıkça gösterdiği gibi, II. Dünya Savaşı başladığında Musul petrollerinden Türkiye'ye yıllık ortalama 1.100.000£ hisse düşmekteydi (TBMM ZC, 1939: S. 6/895, 28 Kasım 1939: 64). Musul petrollerindeki pay 1930'lardan sonra Irak Hükümeti tarafından ödenmemiş, biriken borç 1980'li yıllara kadar paydan vazgeçilmediğini göstermek için TBMM Bütçe cetvellerinde yer almıştır. Türkiye bir türlü alamadığı biriken alacaklarından Başbakan Turgut Özal'ın 1983 senesi sonrasındaki kararıyla vazgeçmiştir.

Lozan imzalandıktan sonra siyasi anlamda iki temel sorun çözüm bekliyordu. İlk olarak Saltanat 10 ay önce kaldırıldığından, yeni devletin yönetim şekli ne olacaktı? İkinci olarak da bu devletin Başkenti neresi olacaktı? Boğazların kontrol noktası İstanbul 470 yıl gibi uzun bir süre Türk halkına Başkentlik yapmıştı. İstanbul, 330 yılında Bizans'ın Başkenti olmuş, bu tarihten itibaren bu kente ve Boğazlara egemen uygarlıklar Başkent olarak

İstanbul'dan vazgeç(e)memişlerdi. Sahip olan devletin kudret kaybetmesi ve son yüzyıldaki teknolojik gelişmeler Boğazları birer düşman saldırı ya da tehdit yoluna, İstanbul'u ise hassas, savunulması güç stratejik bir hedef haline sokmuştu. Son savaşta da İstanbul düşman tarafından kolaylıkla kuşatılabiliyordu. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, zikredilen güvenlik risklerini dikkate alarak 1593 yıl gibi yaklaşık 16 asır süren kesintisiz başkentlik geçmişine rağmen yeni kurulacak devletin başkentini her tür olanağın çok daha elverişli olduğu İstanbul'dan taşımaya karar veren ve bu kararı uygulayabilen ilk devlet adamıdır.

Başkentini İstanbul'dan taşınması kararı tarihte ilk defa alınmamıştır. Buna karşın taşınma kararı Boğazlara hükmeden milletler tarihinde ilk defa Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulanabilmiştir. Bizans İmparatoru Heraklios 618 yılında; doğuda Sasaniler, batıda ise Avar ve Slav tehdidi nedeniyle Bizans'ın Başkentini Kartaca'ya taşımaya karar vermiş, Boğazların sağladığı stratejik olanaklar ve kent halkının baskısıyla bu karardan vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Önder, tamamen güvenlik gerekçesiyle İstanbul'un hazır altyapı, rahatlık ve ihtişamını elinin tersiyle iterek başkenti o dönemde bozkırın ortasında küçük bir Anadolu kasabası olan Ankara'ya taşımaya karar vermiştir. Heraklios gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu kararından vazgeçmesi için direnilmiş fakat karar değişmemiştir. Olası bir saldırı durumunda düşman gemileri bir kere Çanakkale Boğazı'nı geçtiklerinde ya da kuzeyden geliyorlarsa İstanbul Boğazı'na girdiklerinde yeni nesil ateşli silah ve teknolojik gelişmişlik sayesinde Başkentini savunulması olası değildi. Başkenti bu kadar kolay tehdit edilebilecek bir memleketin ayakta kalamayacağı ya da bağımsızlığını koruyamayacağı son yüzyılda defalarca tecrübe edilmiştir.

İstanbul, bir Başkent'in sahip olması gereken tüm özelliklere sahipti. Fakat Boğazların sağladığı avantajlar kadar Boğazlardan kaynaklanan güvenlik riskleri de yeni başkent için dikkate alınmalıydı. Cumhuriyet'in ilanından hemen önce Başkent güvenlik gerekçeleriyle Ankara'ya taşınmıştır. Boğazlar bir Komisyonla korunacağı ve hatta Komisyonla korunmasa bile güçlü bir donanma tarafından aşılarak başkent'in tehdit edilebilmesi mümkün olduğu için Ankara'daki fiziksel yetersizliklere rağmen taşınma zorunlu görülmüştür (Şimşir, 1988). Batılı Devletler Başkent'in İstanbul'dan taşınmasını Türkiye'nin artık bir Avrupa değil Asya gücü olmaya karar verdiği şeklinde değerlendirmişler, uzun süre başkentlerini Ankara'ya taşımamak için direnmişlerdir (*NARA, Records of the War Department General and Special Staffs*, RG. 165, Ent. 77, Box 3040). Bu sığ ve önyargılı yaklaşım güvenlik gerekçelerini ve Cumhuriyetin kuruluş ideallerini rasyonel analizinden yoksundu.

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğunda ve günümüzde dünyada iki kıtada toprağa sahip üç ülkeden birisidir. İki kıtada toprağı olan diğer iki devlet Mısır ve Rusya Federasyonu'dur. Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmasıdır. Cumhuriyet kurulduğunda İngiltere liderliğindeki galipler, kendi çıkarlarına göre düzenledikleri yeni sistemin sürdürülebilirliği için savaş sonrası rehabilitasyon süreciyle meşguldüler. Var olanı korumayı amaçlayan bu devletler statükocu bir mantıkla hareket ediyorlardı. Mağluplardan, Osmanlı Devleti'nin halef Devleti Türkiye, ilk revizyonist devlet olmuş, kendisine dayatılan anlaşmayı reddetmiştir. Diğer mağluplar, revizyonist bir politikayla başta Almanya olmak üzere statükoyu değiştirmek için fırsat kolluyordu. Almanya, Boğazlarla 1926 yılı sonrasında ilgilenmeye başlamış, hatta Sovyetler ile Türkiye ve Boğazların ele alındığı görüşmeler yapılmıştır (Koçak, 1991: 27-28).

Savaş sonrasında yeni düzeninde Batılı galiplerle sorun yaşayan iki devletin birlikte Boğazlarla ilgilenmeleri dikkat çekicidir.

Sovyetler, Versay Antlaşması'na karşı çıkan ve Ruhr Havzası'nın işgalini protesto eden tek devlettir. Uzun müzakereler sonrasında 24 Nisan 1926 tarihinde Berlin'de imzalanan beş yıl süreli Alman-Sovyet saldırmazlık antlaşması sonrasında Batı devletleriyle sorun yaşayan iki ülke ticari ve siyasi ilişkilerinde düzelme başlamıştır (Soviet Documents on Foreign Policy, 1952: 117-118). Almanya ile imzalanan saldırmazlık ve tarafsızlık antlaşması 1922 yılı Nisan ayında imzalanan Rapollo Antlaşması ile kurulan ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. Sovyet-Alman yakınlaşması Boğazlara yönelik henüz yüksek sesle dile getirilmeyen politikaların planlanabilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmakla birlikte ilk olarak Fransa'yı tedirgin etmiştir (Beloff, 1947: 7-8).

Lozan'ın hemen sonrasında Avrupa statükocu ve revizyonist olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Üçüncü grup ise, galip olup, savaş sonunda istediklerini elde edemeyen devletlerin oluşturduğu kümedir. İtalya ile Japonya bu grupta yer alıyordu. Bu iki devlet doğal olarak revizyonist kümeye yaklaşmıştır. Toprakları ve olanakları savaş sonrasında makaslanan Türkiye, revizyonist bir devlet değildir. Geç kaldığı atılım ve modernleşme adımlarını gerçekleştirmek için zamana ihtiyaç duyulmaktaydı.

Gerek statükocu gerekse revizyonist devletlerin, coğrafi konumu nedeniyle, özellikle Boğazlara sahip olduğu için Türkiye'nin dostluğuna ihtiyaçları vardı. Uluslararası ortamda oluşan yeni denge sayesinde 1923 yılından 1939 yılına kadar dengeli bir diplomasi takip edilebilmiş, uzun süren ardışık savaşlar sonrasında gelen bu 16 yıllık barış döneminde Cumhuriyet devrimleri gerçekleştirilebilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dönem iki devreye ayrılabilir. Bu dönemin 1919-1929 yılları arasındaki ilk periyodu revizyonist devletlerin güç toplamaya, anlaşmalar yoluyla isteklerini gerçekleştirmeye çalıştıkları dilimdir. İkinci dilim olan 1930-1939 yılları arasında savaşa gidilen dönemin şartları şekillenmiştir. İkinci dilimde oluşan silahsızlanma başarısızlığı ve güvenlik risklerinin oluşturduğu fırsatları çok iyi değerlendiren Ankara, iki revizyonist isteği: (1) Boğazlar geçiş

rejiminin Türkiye lehine değiştirilmesi ve (2) Hatay'ın Anavatana ilhakını barışçıl yollarla gerçekleştirebilmiştir. İlk büyük başarı barışçıl yollarla, uluslararası hukuka uygun bir şekilde Boğazların Lozan'da dönemin koşullarının dayatmasıyla bırakılan kontrolünün geri alınmasıdır.

I. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Boğazları

Lozan sonrası Boğazlar geçiş rejiminin belirlenmesi sürecinde yaşanan gerginliğe rağmen kuzey büyük komşu Sovyetler ile yakın ilişkilere önem verilmiştir. Bolşevikler iktidarı devraldıklarında stratejik önemdeki komşularının başında Türkiye gelmekteydi. Boğazların önemli bir yer tuttuğu bu denklemde Türkiye, Sovyetler için ilişkilerin iyi tutulması gereken bir devletti (Kennan, 1960: 66-67). Sovyetler, Avrupa'da oluşan Locarno sisteminden, Türkiye ise Musul sorunu nedeniyle İngiltere'den tehdit algıyordu. Bu yıllarda İngiltere, Türkiye'yi zorda bırakabilip, Musul'da taviz kopartabilmek için Boğazlarda gerçekleştirilen uygulamaların hemen tamamına Lozan'ı ihlal bahanesiyle karşı çıkıyordu (FO 371/10826-045, 23 December 1925).

Uluslararası ortamdaki hızlı değişimin dayattığı güvenlikçi politikalar doğrultusunda Lozan sonrası Türkiye ile Sovyetler arasında yeniden bir yakınlaşma için koşullar oluşmuştur. Böylece Paris'te 17 Aralık 1925 tarihinde bir "Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması" imzalanmıştır (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, 1973: 13-14). Lozan sonrasında Beyaz Ordu lideri General Wrangel tarafından 1920 yılı Kasım ayında Karadeniz'den kaçırılan Donanmanın Boğazlardan geri geçerek Sovyetler'e iadesi Boğazlar Komisyonu'nda tartışmalara neden olmuş, Türkiye Donanmanın geçişi yönünde görüş bildirmişti. İki ülke arasındaki güvenin tekrar kurulmasında bu tutum da etkili olmuştur (TBMM ZC, İ. 47, C. 2, 04 Şubat 1341 [1925]: 472-473).

Paris'te imzalanan Antlaşma'nın 1. maddesiyle taahhüt altına alınan tarafsızlık hükmü 1945 yılına kadar Türk-Sovyet

ilişkilerini belirleyen esas çıpa olacaktır. II. Dünya Savaşı sonrasında uzatılması Stalin tarafından Boğazlar rejimiyle bağlantılı hale getirilecek olan Antlaşma ilk başta üç yıllığına imzalanmıştır. Altı ay önceden yazılı bildirim yapılmadığı sürece otomatikman bir yıl uzayacaktır. Üç kez uzatılarak 1945 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Antlaşma Paris'te Sovyet Dışişleri Halk Komiseri G. Çiçerin ve Dışişleri Bakanı T. Rüştü Aras tarafından imzalanmıştır:

[Madde 1] Bağlı taraflardan birine karşı üçüncü bir ya da birkaç Devletçe, bir askersel eylemde bulunulduğunda, öteki Bağlı Taraf birincisine karşı tarafsızlığını sürdürmeği yükümlenir; (2) ... Bağlı taraflardan her biri üçüncü bir ya da birkaç Devletçe öteki Bağlı Tarafa karşı yöneltilen hiçbir ittifaka ya da siyasal nitelikte hiç bir anlaşmaya ve, bunun gibi, üçüncü bir ya da birkaç Devletçe öteki Bağlı Tarafın kara ve denizden güvenliğine karşı yöneltilen hiçbir ittifaka ya da anlaşmaya katılmamağı yükümlenir (Soysal, 1989: 268-270).

Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasıyla, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında, Milli Mücadele esnasında karşılıklı çıkarlar vasıtasıyla kurulan dostane ilişkiler, II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Türk-Rus ilişkilerindeki konjonktürel dostluğa rağmen galiplerin dikte ettirdiği barış koşulları ve galiplerin bencil çıkarlarına hizmet edecek şekilde oluşturulan yeni düzen terkinde belli yan etkileri getirmekte gecikmemiştir. Avrupa'da 1919 yılında temelleri atılıp, 1923 yılı başında Fransa'nın Alman sanayi bölgesi Ruhr Havzası'nı işgali ile ivme kazanan kriz dönemi kısa süre sonra hem Türk dış politikasını hem de Boğazlardaki yeni geçiş rejimiyle oluşan güvenlik açığını yakından etkileyecek dinamikleri harekete geçirmiştir.

Türk Boğazları tarihin her döneminde yakın ya da uzak coğrafyadaki siyasi, askeri gelişmelerden yakından etkilenmiştir.

Lozan sırasında da durum farklı olmamıştır. Zira İngiltere'nin yönlendirmesiyle 1856 yılından sonra ilk defa Lozan'da, bütün devletlere ait savaş gemilerinin geçişi için tam serbesti hüküm altına alınmıştır. Daha önce de değinildiği gibi iki kıyıdaş olmayan devletin aynı anda Boğazlardan gemi geçirip daha büyük bir güçle Karadeniz'e çıkma ihtimali Sovyetler'de endişeye neden olmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin yapabileceği bir şey yoktu zira bu uygulama antlaşma koşullarına tamamen uygundu (BCA, 21.01.1948/30100.101.625.13). Buna karşın Wrangel'in kaçırdığı Donanmanın Karadeniz'e geri dönüşünde de görüldüğü gibi Türkiye'nin desteği Boğazlardaki fiili Türk varlığı nedeniyle Sovyetler için çok değerli olabiliyordu.

Lozan'ın getirdiği düzende; Boğazdan transit geçen sivil ya da askeri olması fark etmeksizin hiçbir geminin kılavuzluk ya da römorkör hizmeti almak zorunluluğu yoktu. Transit geçişte sağlık koşullarına uygunluğu onaylayan pratika alınması da mecburi değildi. Osmanlı dönemindeki uygulamanın aksine, Lozan sonrasında gemiler Boğazlara girerken ya da çıkarken ferman ya da yazılı izin almak zorunda da değillerdi. Ticaret ve savaş gemileri Boğazlardan gece de geçebilmekteydiler. Fakat Büyük Liman önünde milliyetlerini, geminin sınıfını, mürettebatını ve hüviyetini bildirmek mecburiyetindeydiler. Savaş gemileri de transit geçiş dahil aynı bildirimleri yapmak zorundaydı (Rasim, 1945: 77).

Lozan ile getirilen yeni düzene karşın Osmanlı döneminde Boğazlardan geçen gemiler pratika almak zorundaydılar (BOA, DH.HMŞ.00015.0012.001 (H) 25 Cemaziyevvel 1327 [14/06/1909]; BOA, DH.MKT.002750.0092.001 (H) 04 Safer 1327 [25/02/1909]). Pratika düzenlemesiyle ilgili 1903 senesinde Çanakkale ve İstanbul Boğazı'ndan girecek gemilere güneş batımından sonra pratika düzenlenmemesiyle ilgili buyrultu her iki Boğaz girişindeki memurlara tebliğ edilmişti (BOA, DH.TMIK.M.000145.0045.001 (H) 13 Rabiulevvel 1321 [09/06/1903]). Aynı tebliğ Çanakkale Boğazı ile kısıtlı olmak

üzere 1880 senesinde de; “*Bahr-i Sefid Boğazı’ndan geçecek gemilere gün batımından sonra pratika verilmemesi kaidesine itina olunması*” şeklinde Boğazlar Muhfazlığı’na gönderilmişti (BOA, HR.SYS.000887.0024 (M) 08/07/1880). Bu uygulamayla gemilerin en azından Boğazlara gece girmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştı.

Her ne kadar istemezlerse kılavuz kaptan almak zorunda olmasalar da transit geçen gemiler uluslararası kabul görmüş geçiş kurallarına uygun olarak fener ve şamandıra ücreti ödemekle yükümlüydüler. Boğazlardaki limanlara giren gemiler, liman giriş ücretlerini ve ilgili harçları ödeyeceklerdi. Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde transit geçen gemilerin şamandıra ya da fener harcı ödeme zorunluluğu kaldırılmak istenmiş, Türkiye’nin itirazları üzerine indirim yapıp söz konusu ödemeler yürürlükte kalmıştı. Montrö öncesinde Boğazlar hukuken Türkiye değil Boğazlar Komisyonu tarafından idare edilmekte, Boğazlar Komisyonu İstanbul’da Tophane Kasrın’da görev yapmaktaydı (BOA, HR.İM.00254.00068.001.001). Komisyon’un sorunsuz çalışması büyük oranda İngiltere’nin tutumuyla yakından ilgiliydi.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Batılılaşma çalışmaları hızlandırıldı. Musul sorununda İngiliz istekleri büyük oranda kabul edildikten sonra statükocu Batılı devletlerle yakın ilişkiler geliştirildi. Lozan sonrasında Statükocu grupla yakınlaşan Türkiye, İngiltere ve Fransa’dan sonra, 1930 yılında Yunanistan ile ilişkilerini belli bir düzene soktu. Yeniden biçimlenen dış politik anlayış kapsamında 1932 senesinde de MC’ye üye olundu. Millî Mücadele esnasında Türkiye’ye kolaylık sağlayan İtilaf Devletleri blokundaki tek ülke İtalya’dır. Lozan sonrasında Mussolini’nin *irredentist*, saldırgan politikaları nedeniyle İtalya, Türkiye için en önemli güvenlik sorunlarının başında gelmeye başladı. Oniki Ada’nın bu Devlet egemenliğinde olması ve adaların silahlandırılması Türkiye’nin İngiliz, Fransız Bloku’na biraz daha yaklaşmasına neden oldu.

İki savaş arası dönemin 1929-1939 seneleri arasındaki ikinci 10 yıllık diliminde revizyonist devletler isteklerini güç politikasıyla elde etmeye yönelmişlerdir. Statüko taraftarları ise yatıştırma politikasıyla mevcut durumu korumaya çalışmışlardır. Revizyonistlerin agresif dış politikası Türkiye'yi ve Boğazlardan kaynaklı endişeleri yakından etkileyecek fakat aynı zamanda yeni fırsatlar da ortaya çıkartacaktır. Mustafa Kemal Atatürk tarafından ustalıkla kullanılan bu fırsatlar sayesinde Montrö imzalanacak, Hatay 1939 yılı Haziran ayında Anavatana katılacaktır.

Özetlemek gerekirse, iki savaş arası dönemde Türk Dış Politikası, II. Abdülhamit devrinde başlayan temkinli, statükocu, dengeli; uzun süre sonra elde edilen barış döneminde iç sorunları çözüp, modernleşmeyi gerçekleştirmeyi hedefleyen siyasi anlayışın, imparatorluktan ulus devlete evrilirken, temel omurgasını koruyup yeniden kurgulanmış halidir. Bu dönemde de Almanya ile yakın ticari ilişkiler geliştirilmiş, Alman subaylar Türk Ordusunda görev yapmış, İtalyan tehdidi devam etmiş, İngiltere ile dengeli bir diplomasi yürütülmüştür. Aynı dönemde Türkiye ile ABD arasındaki askeri ve siyasi ilişkiler vasat olmanın ötesine geçememiştir. Nitekim Ermeni lobilerinin etkisiyle bu devletle 1927 yılının başına kadar diplomatik ilişki kurulamamış, Senato Şubat ayında Lozan'da imzalanan antlaşmayı reddetmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminden farklı olarak Çarlık Rusyası'ndan gelen tehdit, 16 yıllık bir sürede, Sovyetler'in ilk döneminde ortadan kalkmıştır.

İlk dünya savaşı başladığında Rus dış politikası, denenmiş uluslararası ilişkiler teorilerinin aksine, tutunum ideolojisi haline getirilen fikri sabit Boğazlar politikasını bir adım ileri taşıyarak Anadolu dahil Osmanlı Devleti'ni küçük parçalara bölüp ortadan kaldırmaya yönelmişti. Anadolu'nun doğusu Ermenilere, batısı Yunanlılara ve Bulgarlara, Boğazlar ile İstanbul ise yeterli güvenlik derinliğiyle birlikte Ruslara kalacaktı (Köse, 2019: 1-27). Türk halkı, kırk yıl önce Orta Asya'da yapıldığı gibi Rus

hegemonyasında Orta Anadolu'da varlığını devam ettirecekti. Bolşevikler, seleflerinden farklı bir uluslararası ilişkiler yaklaşımına sahiptiler. Fakat selefleriyle aynı ülkeyi yönetiyorlardı. Bu nedenle de hemen hemen aynı sorunlarla karşılaştılar (Black, 1995: 32-33). Kısa sürede Boğazlarda egemenlik Bolşevikler için de dış politika değişmezi haline gelmiştir.

Eşitlik, özgürlük ve halklar arasında iş birliği, barış gibi cezbedici evrensel sloganlarla iktidarı ele geçiren Bolşeviklerin göreve geldikten hemen sonra Boğazlara ve yakın çevreye karşı yürüttükleri Çarlık devamı dış politika ilk başta sorunlu bir keyfiyet gibi durur (CA, 11.11.1934/IV-16-a.64-30). Oysa, Bolşevikler, tüm bu evrensel sloganları gücü tamamen ele geçirmek için kullanmış ve daha sonra Çarlık dönemi uygulamalarına, hatta olanakları el verdiğinde daha ileri insan hakları ihlallerine geri dönmüşlerdir. Sibirya'nın gelişmesi Rusya'nın kuzey sahillerindeki ticaretinin de gelişmesine katkı sağlamıştır. Kuzeybatı limanlarının önemi 1932 yılında Kuzey Deniz Rotası İdaresinin kurulmasıyla önem kazanmıştır.

Kuzey denizlerindeki ticaret genellikle yereldi, sahil şeridini kapsayacak şekilde biçimlenmişti. Bu nedenle Rusya için Türk Boğazlarına bir alternatif olmanın çok uzağındaydı. Buna karşın, kriz dönemlerinde kuzey denizleri ehemmiyetli görevler üstlenmiştir. On sekizinci yüzyıl öncesinde Arkhangelsk Limanı Avrupa ile tek direkt iletişim yoluydu, her iki dünya savaşı dönemlerinde hem Beyaz Deniz çıkışları hem de buz tutmayan Murmansk Limanı Rus ekonomisi için esaslı rol oynamıştır (Black, 1995: 16-17). Bolşevikler 1934 yılında, Pasifik'te donmayan bir limana sahip olabilmek; Türk Boğazları'nda Çarlık dönemi benzeri hükümranlık elde edebilmek için fırsatların uygun hale gelmesini bekliyorlardı. Çarlık dönemindeki bu arzunun aslında zayıflaması gerekirdi zira Lozan ile ticari gemiler için serbest geçiş garanti altına alınmıştı. Son teknolojik gelişmeler ile denizcilik alanındaki ilerleme Boğazlara bağımlılığı

azaltmış, buna karşın Çarlık ya da Bolşevik olması fark etmeksizin Rus Devlet idarecilerinin Boğazlara bakışı değişmemişti.

Akdeniz'in üç çıkışı diğer bir ifadeyle açık denizlerle üç bağlantısı vardır. Bunların ikisi, Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazı İngiltere'nin denetimindeydi. Üçüncü su yolu olan Türk Boğazları ise MC denetiminde uluslararası komisyonla idare edilen, bir tür *terra nullius* geçiş yolu niteliğindedi. Pratikte, MC'de en etkin devlet olması ve denizlerdeki gücü sayesinde İngiltere, Akdeniz'in bütün çıkışlarını tutmuş oluyordu. İngiltere, Boğazlar güvenliğinin de lider garantör ülkesiydi fakat garantörlük uygulamasının nasıl çalışacağı belirsizdi. Boğazlar Sözleşmesi bir bütün olarak dikkate alındığında, garantörlüğün MC kapsamında uygulanacağı anlaşılıyordu. Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kararlar oybirliği ile alındığından, Boğazlara düşmanca kışkırtılmamış bir saldırı durumunda MC Konseyi kararı olmaksızın, garantör ülkelerin kuvvet kullanması olanaksızdı. Saldırgan MC Konseyi üyesiye ya da bir Konsey üyesi tarafından destekleniyorsa garantörlük sistemi işlemez hale gelecekti. Bu durumda Boğazlar işgal edilmiş, geçiş rejimi de ortadan kalkmış olacaktı.

Bütün bu kaygıları haklı çıkartacak şekilde garantör devletler Lozan'dan hemen sonra ikiye bölündü. Japonya ile İtalya'nın revizyonist politikaları yeni çatışmaları kaçınılmaz hale getirdi. Hitler'in, 1933 yılı başında iktidara gelmesiyle Boğazların Lozan'da kurulan komisyonla dört garantör ülkenin güvenliği altında yönetilmesi sürdürülebilir olmaktan çıktı. Aynı yıl Şubat ayında Japonya MC üyeliğinden ayrıldı. Böylece Boğazlardaki statükoyu koruyacak dörtlü garanti sisteminin esas ayağı çöktü. Bu gelişmeler, bir Balkan, Ortadoğu ve Karadeniz devleti olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Nitekim Boğazlar, revizyonist ve anti-revizyonist politika takip eden devletler için esaslı öneme sahipti. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Türkiye ile Almanya arasında Lozan sonrası oluşturulan yakın ilişkiler,

Türkiye'nin İngiltere'yle iyi ilişki kurup, ittifak ilişkilerinde bu devleti tercih etmesi nedeniyle değişmeye başlamıştır (Koçak, 1991: 98-99).

Londra ile, Alman etkisini ve İtalyan saldırganlığını dengelemeyi de hedefleyen yakınlaşma Boğazlarda Lozan ile oluşturulup, çokça güvenlik açığına neden olmaya başlayan düzenin değişip, kontrolün tekrar Türkiye'ye verilmesi için gerekli koşulların oluşmasına esaslı katkı sağlamıştır.

Montrö Öncesinde Boğazların Kontrolünün Geri Alınmasına Yönelik Teşebbüsler

Türk egemenliğinde olması gereken Boğazların, uluslararası bir komisyon tarafından idare edilip, silahlandırılmaması Mustafa Kemal Atatürk'ü ilk günden itibaren rahatsız etmiştir. Boğazlardaki kontrolün egemenlik ilkeleri doğrultusunda geri alınabilmesi için uluslararası ortamın uygun hale gelmesi bekleniyordu.

Mevcut durumu değiştirmeye yönelik ilk teşebbüs Lozan'dan 10 yıl sonra, İngiltere temsilcisinin Silahsızlanma Sözleşme tasarısı görüşmeleri yapılırken 24 Mart 1933 tarihinde gerçekleşmiştir. Türk heyeti, son gelişmeler sonrasında Lozan ile Boğazlarda silahlardan arındırılan bölgelerin tekrar silahlandırılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Talep, Konferans konusu dışında olduğu bahanesiyle dikkate alınmamıştır (BOA, YB.21.00008.00010.0013).

Bu girişimden bir yıl sonra, 1934 yılı Haziran ayı başında, T. Rüştü Aras Silahsızlanma Konferansı'na bir önerge vererek, güvenlik sorunlarının acilen ele alınmasını istemiştir (The Times, May 28, 1934: 14). Amaç, Boğazlar rejimini tartışmaya açabilmek için gerekli altyapıyı hazırlamaktır. Dışişleri Bakanı Aras, 1931 yılı sonunda Suriye'deki gelişmeler üzerine İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi George R. Clerk ile yaptığı görüşmede Boğazlar Komisyonu'nun yetki alanının Karadeniz'e kadar genişletilmesini

Türkiye'nin destekleyeceğini söylemiştir (FO 371/15376, Very confidential despatch No. 366 from Sir G. Clerk, 2 November 1931).

Bu dönemde Fransa tarafından Balkanlar'da oluşturulan askeri ittifaklar ve Türkiye'nin Versay Antlaşması'na mesafeli tutumu İtalyan tehlikesiyle birlikte Ankara'yı İngiltere ile daha yakın iş birliğine zorluyordu. Önder, Mustafa Kemal Atatürk artan revizyonizme karşı Londra ile yakınlaşmayı destekliyordu. Boğazlar Komisyonu'nun Karadeniz'i de yetki alanına alması ancak Rusya'nın onayıyla mümkündü. Rusya'nın böyle bir girişime razı olmayacağı açıktı.

Silahsızlanma görüşmelerinin kara savaşlarında kullanılan toplara sınırlama getirip; deniz araçlarının topları hakkında herhangi bir kısıtlama getirmeyen 19. maddesinin iki ay sonra, 23 Mayıs'ta yapılan görüşmeleri esnasında Dışişleri Bakanı T. Rüştü Aras, 19. maddeyle karada kullanılan ağır topların kaldırılıp, deniz toplarının aynen bırakılmasının Lozan ile askersizleştirilen ve savunmasız bırakılan Türk Boğazları için esaslı bir güvenlik riski oluşturacağını söylemiştir. (Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, 1976: 1-2).

Haklı gerekçelere dayanmasına rağmen ikinci teşebbüsten de netice alınamamıştır. Türkiye bu yıllarda Boğazlar rejiminin değiştirilmesini değil, askerden arındırılmış bölgelere asker ve savunma araçlarının yerleştirilmesini talep ediyordu. Bu dönemde Türkiye'ye yönelik en büyük tehdit daha önce de ifade edildiği gibi İtalya'dan geliyordu.

Boğazlar bir bütün olarak Türk karasularında yer alır. Buna karşın hukuken Türkiye'nin denetiminde değillerdi. Boğazlarda donanma bulundurabilen tek ülke Türkiye idi. Boğazların fiili denetimi uluslararası ortamdaki krizlerin de etkisiyle özellikle 1930 yılı sonrasında Türkiye tarafından idare edilmekteydi. En büyük sorun askersizleştirilmiş alanlarla, Türk Deniz Kuvvetleri'nin dönem dönem kullanmak zorunda kaldığı yetkinin

hukuken altının boş olmasıydı. Bütün bu sorunlar ancak yeni bir konferansla çözülebilirdi.

Lozan'dan 11 yıl sonra, Sovyet idarecileri yüksek sesle dile getirmemelerine karşın, Boğazlarda kendi lehlerinde değişiklik istemeye başlamışlardır. Sovyetler, Lozan Barış Antlaşması'ndan tatmin olmamış, Antlaşmayı üç hafta sonra yalnız olarak imzalamış fakat onaylamamışlardı. Buna karşın Türkiye, uygulamada Sovyetler'e kolaylık sağlıyordu. Bu kapsamda, 1930 yılında Baltık'tan gelen iki Sovyet savaş gemisinin Boğazlardan geçerek Karadeniz'deki Sovyet üslerine gitmesine izin verilmişti (CA,1933/IV.16-b.65.10-1). Aynı yıl Sovyetler, Boğazlar Komisyonu'nun kararı alınmadan Türkiye'nin izniyle Baltık filosunun önemli bir kısmını Karadeniz'e geçirmişti. Romanya'nın şikâyet ve itirazları geçişte çok fazla dikkate alınmamıştı. İzin verilmesinde Türk-Sovyet ilişkilerindeki olumlu hava ve 1929 yılında imzalanan protokolün etkisi büyüktü. Daha önce de dikkat çekildiği gibi bu dönemde İtalyan revizyonizmi ve Doğu Akdeniz'deki İtalyan tehdidi önemli bir sorundur.

Önder Atatürk'ün kurguladığı dış politikayı başarıyla uygulayan Dışişleri Bakanı T. Rüştü Aras, Versay Antlaşması'nın belli maddelerinin Hitler tarafından tek taraflı feshedilmesi ve sonrasındaki oldubitti politikalara tepki olarak; İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 14 Nisan 1935 tarihinde imzalanan Stresa Antlaşmaları'nın hemen sonrasında, 17 Nisan'da yapılan Milletler Cemiyeti Konseyi toplantısında Boğazların silahlandırılması talebini tekrar gündeme getirmiştir.

Türkiye, Boğazlarda Lozan ile uygulamaya konulan rejimin "ayrım gözetici nitelikte olduğunu" ve silahsızlandırma hükümlerinin Türkiye zararına eşitsizlik yarattığını ileri sürmekteydi. Türkiye'nin değişiklik tezi iki temel gerekçe üzerine oturtulmuştu: (1) Lozan koşulları Türkiye aleyhine eşitsiz bir durum oluşturmuştur (2) Eşitsizlik, Lozan koşullarının oluşturulmasından sonra geçen 12 yıllık süredeki esaslı

değişiklikler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu hakkaniyetten yoksun durumun düzeltilmesi Türkiye için hayati önemdedir. MC Konsey üyeleri 1933 senesinde yapılan ardışık ilk taleplerin aksine, ilk defa Türkiye'nin taleplerini reddetmeyerek olumlu karşılamıştır (Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, 1976: 2). Avrupa'da artan güvenlik endişeleri ve Hitler'in agresif dış politika yaklaşımı, Konsey üyelerinin Türkiye'yi kendilerinden uzaklaştıracak bir tutum takınmaktan kaçınmalarını sağlamıştır.

Değişiklik taleplerine temel olan gerekçe, Lozan sonrası koşulların değişmesi ve yeni oluşan düzenin sürdürülebilir olmaması üzerine temelleniyordu. Buna karşın henüz, uluslararası hukukta antlaşmaların tadilini mümkün kılan *rebus sic stantibus* ilkesine vurgu yapılmamaktaydı. Oysa *rebus sic stantibus* tarihte ilk defa Türk Boğazlarıyla ilgili olarak 1870 yılında Çarlık Rusyası tarafından bu ad kullanılmadan gündeme getirilmiş, Rus talepleri revizyon kabul edilmişti. Yürürlükteki antlaşmayı tadil etmeyi isteyen talep, revizyonist bir istek niteliğindedir. Buna karşın Türkiye, revizyonist devletlerden farklı olarak kendiliğinden harekete geçmeyip, ilgili tarafları ikna etmeye çalışıyordu.

Değişiklik talebi Mayıs ayında Balkan Antantı Paketi Konseyi'nde de tekrarlanarak, ittifak yapılan Balkan ülkelerinin desteği istenmiştir (Özsaray, 2011: 370-371). Antant üyeleri Türkiye'nin taleplerine olumlu yaklaşıyordu. Son MC Konsey toplantısındaki Türk isteklerine gelen olumlu tepkiler değerlendirilerek, aynı yıl İtalya Habeşistan'ı işgal etmeye başlamadan on dokuz gün önce 14 Eylül'de, MC Genel Kurulu'nun sekizinci oturumunda, Dışişleri Bakanı Aras, Boğazlar konusunu gündeme getirerek, askersizleştirilmiş bölgelerle ilgili rahatsızlığı belirtip, Lozan'ın Boğazlar ile ilgili hükümlerinin tadil edilmesini istemiştir:

[Türk Boğazları] ile ilgili askeri hükümler, Türkiye'nin kıyı savunmasına ve ülkesinin iki kesimi arasında geçiş ve taşıma güvenliğine ağır bir zarar vermektedir. Üstelik

bu durum, söz konusu hükümlerin kabulünü etkileyen koşullarda meydana gelen derin değişikliklere ve bu koşulların daha da uğrayabileceği temel değişikliklere aldirmeden, varlığını sürdürmektedir. ... [Lozan'ın] saptadığı durumda değişiklikler olursa, Türkiye kendisini, Boğazlar'ın askeri rejiminde, bu değişikliklerin sonucu olarak değiştirmeler yapma zorunda görecektir (Cumhuriyet, 15 Eylül 1935: 1; Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, 1976: 2)

Dışişleri Bakanı'nın, MC Genel Kurulu'nda, Lozan'a taraf hemen bütün üyelerin temsil edildiği bir oturumda, üstü kapalı uyarı niteliğindeki bu sözleriyle I. Dünya Savaşı sonrasında ilk defa, *rebus sic stantibus* ilkesine isim verilmeden vurgu yapılarak, uzlaşma sağlanmazsa Türkiye'nin re'sen harekete geçeceği bildirilmiştir. Bütün bu girişimlerden ilk başta istenilen düzeyde olumlu ve somut bir sonuç elde edilememiştir. Fakat ısrarlı girişimler Lozan imzacısı ülkelerde değişiklik talebinin gerekliliği konusunda ön kanaat oluşmasını sağlamıştır (BOA, YB.21.00008.00010.0017 (M) 1914-1940). Aynı yıl artan güvenlik riskleri karşısında bir kısım askeri birlikler, Boğazlarda asker yerleştirmesine izin verilen bölgelere kaydırılmıştır. Lozan ve ek Boğazlar Sözleşmesi'nde ABD imzacı değildi. Bu yıllarda Kongre'den geçirilen bir kararla Amerikan Hükümeti Avrupa diplomasisine bulaşmama politikası takip ediyordu. Buna karşın ABD Hükümeti Boğazlar ile ilgili gelişmeleri yakından takip ediyordu.

Aynı yılın başında T. Rüşdü Aras, ABD'nin de desteğini alabilmek amacıyla Boğazlar rejimini değiştirmek için ABD Büyükelçisiyle görüşerek Türk talebini iletmiştir (NARA, Records of the War Department General and Special Staffs, RG. 165, Ent. 77, Box 3039). Avrupa'da artan saldırganlık ve revizyonizm ile Doğu Akdeniz'deki güven bunalımı Türk isteklerinin kabulünü kolaylaştırmaktaydı. Uluslararası ortamdaki anlaşmazlıklar ustalıklı kullanılıyordu. Faşist Mussolini tarafından Roma

dönemi hakimiyete gönderme olan *Mare Nostrum* (Akdeniz bizim deniz) sloganıyla Akdeniz’de egemenlik isteyen İtalyan tehdidi riskli bir güvenlik boşluğu oluşturmuştu.

Daha önce de karşılaşmış olan İtalyan saldırganlığı Trablusgarp Savaşı esnasında, 1912 yılı Mayıs ayında Boğaz istihkâmları sayesinde Çanakkale önünde engellenebilmişti. Oysa Lozan sonrasında, I. Dünya Harbi dönemindeki savunma tedbir ve araçları ya sökülmüş ya da kullanılamaz hale getirilmişti. Her iki yakada ne asker ne de savunma tedbiri bulunduğundan yeni bir İtalyan saldırısı durumunda Rumeli’nin ve Anadolu yakasının işgali çok zor olmayacaktı. İtalya, 1912 yılında Oniki Ada’yı, Adalarda askeri birlik bulunmadığı için kolaylıkla işgal edebilmişti. Boğazların güney ve kuzey olmak üzere her iki taraftaki girişinin durumu Oniki Ada’nın 1912 senesindeki savunmasız durumuyla benzerdi. İtalya ya da başka bir devletten gelecek bu tür bir saldırganlığı engelleyeceği düşünülen MC garantörlük sisteminin hiçbir işe yaramadığı Habeşistan işgali ve sonuç almaktan uzak yaptırımlar esnasında görülmüştü. Ayrıca dört garantör ülkeden birisi olan İtalya bizzat saldırganın kendisiydi.

Antlaşma’nın diğer garantörü Japonya 1930 yılından sonra MC’den çekilmişti. İtalya, Ankara’nın Boğazlar Sözleşmesi’nin tadili talebinden kısa süre sonra; 3 Ekim 1935 tarihinde Habeşistan’ı işgale başlamıştır. MC tarafından ne Japonya’nın Mançurya’yı işgali ne de İtalya’nın Habeşistan’ı istilası engellenebilmiştir. Aynı tarihlerde TBMM’de, Lozan ile getirilen rejimin sebebiyet verdiği savunma zafiyetlerinden kaynaklı endişeler nedeniyle, Boğazların güvenliğinin sağlanmasının gerekliliği sıkça gündeme getirilmekteydi (TBMM ZC, İ. 43, C. 1, 11 Ekim 1935: 68-70).

TBMM’deki tartışmalara ek olarak, Lozan’da dayatılıp, Türkiye’nin güvenliğini hiçe sayan geçiş rejimi basın tarafından da eleştirilip, gündemde tutuluyordu (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1935:

2). Önce Japonya'nın daha sonra da İtalya'nın saldırgan tutumları nedeniyle İngiltere Cebelitarık Boğazı'nı silahlandırmaya başlamıştır. Sovyet Pravda gazetesi, İtalya'ya karşı ambargoya ABD'nin mutlaka katılması ve bu Devletin istilacı politikalarının durdurulması gerektiğini yazıyordu (CA, 03.12.1935/IV.16-b.65.14-38). Mevcut koşullar altında Montrö'nün uygulanması olanaksızdı. Ayrıca İtalya Habeşistan'ı işgale giriştiği Ekim ayında Oniki Ada'yı da silahlandırmaya başlamıştı. MC Konseyi 10 Ekim 1935'te 50 lehte; iki aleyhte oyla İtalya'ya yaptırım uygulanmasına karar vermiştir.

İngiltere ve Fransa İtalya'ya yaptırım uygulamaya taraftar değildir. Bu yaklaşım Türkiye'nin güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. Zira benzer şekilde güney sahilleri veya Boğazlar da İtalya tarafından işgal ya da tehdit edilse iki büyük devlet yine güç kullanarak bu işgalleri durdurma kararı almakta tereddüt edecekti. Nitekim 9 Aralık'ta İngiliz Dışişleri Bakanı Samuel Hoare ile Fransız meslektaşısı P. Samuel Laval arasında imzalanan antlaşmayla Habeşistan'daki İtalyan işgali tanınmıştır. İtalya, 2 Mayıs 1936'da işgalini tamamlamış, birkaç gün sonra da İtalya'ya karşı alınan MC yaptırımları kaldırılmıştır.

Yatıştırma politikasının savaştan dört yıl önceki öncül örneği olan bu tutum dünya barışı için geri döndürülemez geniş yayımlı çatışmalar sürecini tetiklemiştir. Türk Boğazları'na Lozan'da yapıldığı gibi, Versay da Ren bölgesini askersizleştirmişti. İtalyan saldırganlığı karşısındaki pasif tutumdan cesaret alan Hitler 7 Mart'ta Ren Bölgesi'ne asker yerleştireceğini ilan etmiştir. Hitler, bir yıl önce 16 Mart'ta Versay hükümlerine aykırı olarak zorunlu askerliği kabul etmiş, Alman tehdidinden çekinen iki devlet Fransa ve Sovyetler, Hitler'in agresif politikaları karşısında karşılıklı yardım antlaşması imzalamıştı. İttifaklar ve yayılmacı politikalar I. Dünya Savaşı öncesi kamplaşmaları hatırlatır şekilde biçimleniyordu. Avrupa'da artan saldırgan eğilimler üzerine Boğazların acilen tahkim edilip, Türkiye'nin güvenliğinin ivedilikle sağlanması her zamankinden daha çok gerekiyordu.

Açıkça görüldüğü üzere, Mustafa Kemal Atatürk kontrolünde yürütülen değişiklik talepleri 1933 yılından 1935 yılı Eylül ayına kadar kademeli bir şekilde artan daha ısrarlı ve kararlı bir politikayla dile getirilmiştir. Aynı dönem, Hitler'in iktidara geldiği ve Avrupa'daki statükonun köklerinden sarsıldığı dönemdir. Değişiklik taleplerinde geri adım atmaya niyetli olmayan Ankara, Lozan ekindeki Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi için koşulların uygun hale geldiğine karar vermişti. İngiliz Genelkurmay'ı, her geçen gün daha fazla güvensiz hale gelen Doğu Akdeniz'de güvenliği sağlamak için yeterli güce sahip olunmadığından Türkiye'nin, İngiltere tarafında tutulabilmesini sağlamak amacıyla Çanakkale Boğazı'nın silahlandırılmasının Londra tarafından desteklenmesinin faydalı olacağı görüşündeydi. Bu tür bir teklifin İngiltere'den gelmesi, çok sayıda suçlamaya sebebiyet verebilirdi. Bu nedenle, isteğin Ankara'dan gelmesinin beklenmesine karar verildi (Towle, (October, 1981): 122). Mevcut Sözleşme'yi tadil edecek yeni bir konferans için koşullar hazırды.

Hitler'in 1936 yılı başında Locarno Antlaşmalarıyla kurulan düzeni ihlal edip, Ren havzasına asker yerleştirmesi Avrupa'daki barışın uzun süreli olamayacağını orta menzil işaret fişeğidir. Koşulların uygun hale geldiğini ve mevcut durumun Türkiye için bir güvenlik tehdidinde sebebiyet verdiğini değerlendiren Mustafa Kemal Atatürk, uluslararası su yolu olan fakat Türk ülkesi içindeki konumuyla Türklerin kontrolünde bulunması gereken Boğazlarda Lozan'da bırakılan egemenliğin geri alınması için harekete geçilmesine karar verdi. Cumhurbaşkanı Atatürk, Almanya örneğini takip edip bir *fait accompli* ile Boğazlara asker yerleştirmekten kaçınarak, sorunun devletlerarası hukuka uygun bir şekilde, imzacı ülkelerin rızasıyla çözülmesinin daha uygun olacağını düşünüyordu.

Çağının gelişmelerini ileri bir öngörü ve kurmay zekâ ile değerlendirebilen Önder, Boğazların tekrar asker yerleştirmeye açılmasını; yeni duruma uygun, Türkiye'nin egemenliğini

zedelemeyen yeni bir geçiş rejimi kurulmasını istiyordu. T. Rüştü Aras'ın MC Genel Kurulu'ndaki konuşmasından yedi ay sonra, 10 Nisan 1936 tarihinde Lozan'da imzacı olan devletlere değişiklik isteğini resmen talep eden bir nota verildi (BCA, 21.01.1948/30100.101.625.13; Cumhuriyet, 12 Nisan 1936: 1; Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Montreux, 1973: 21). Lozan'a taraf olmamasına rağmen nota bilgilendirme amacıyla Almanya'ya da iletildi (Koçak 1991: 112).

Nota tarihini 11 Nisan olarak kaydeden çok sayıda kaynak mevcuttur. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*'nde ve *Montrö Tutanaklarında* nota tarihi 10 Nisan'dır. Galatı meşru kabul gören bir günlük hata büyük olasılıkla Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp tam künyesi kaynakçada verilen "*Türkiye Dış Politikası'nda 50 Yıl.*" adlı çalışmada nota tarihinin 11 Nisan olarak kaydedilmesinden kaynaklanmıştır. Söz konusu eserde buna benzer çok sayıda kronolojik hata ve tarih yanlışlığı mevcuttur. Örneğin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imza tarihi 22 Temmuz 1936 şeklinde kaydedilmiştir. Oysa Sözleşme'nin imza tarihi çok iyi bilindiği gibi 20 Temmuz 1936'dır.

Nota verilmeden iki ay önce, Şubat'ta Londra Büyükelçiliği Müşaviri Sedat Zeki, nabız yoklamak amacıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gayri resmi olarak Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin revize edilmesini görüşmek üzere başvurmuş, İngiliz yetkililer kendilerinin revizyonu desteklediklerini fakat bu tür bir girişimin ancak çok taraflı bir uzlaşıyla gerçekleşebileceği cevabını vermişlerdi. Londra'nın olumlu, hatta destek verici tutumu Ankara'nın elini güçlendirmiştir.

Türk notası dört kısımdan oluşmuştur: İlk kısımda, 1923-1936 yılları arasında meydana gelen siyasi ve askeri yapıdaki büyük çaplı değişikliklere dikkat çekilmiştir. Bu dönemin bir kısmı gerek karada gerekse denizde silahsızlanma çalışmalarının başarıyla yürütüldüğü bir devredir. Oysa 1933 yılından itibaren silahsızlanma görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmış, I. Dünya

Savaşı öncesine benzer bir silahlanma yarışı başlamıştır. Mevcut durum gerek dördümlü garanti sistemini gerekse Boğazların güvenliğini koruyacak uluslararası bağitları geçersiz hale getirmiştir. Notanın ikinci kısmında, Boğazların güvenliğinin Türkiye için önemine dikkat çekilerek değışiklik talebinin yasal çerçevesi açıklanmıştır. Üçüncü kısmında, 1923 yılının yeni kurulu düzeninde barışa yönelik konferanslar delaletiyle bir savaş olasılığının hesaba katılmadığı oysa 1936 yılında bu olasılığın çok yüksek olduğu belirtilmiştir. Bu durumda Türkiye'nin Boğazları silahlandırarak kendisini savunabilmesi gerekiyordu. Dördüncü kısmında, mevcut Sözleşme'nin barışçıl yollarla tadili istenmiştir (Erkin, 1968: 66-67).

Notada ayrıca Lozan'a Ek Boğazlar Sözleşmesi'nin 18. maddesinde düzenlenen garanti sisteminin çalışamaz hale gelmesi, Lozan'da uzlaşılın silah indiriminin gerçekleştirilememiş olması hatta silahlanmanın başlaması, kolektif garantilerin yürümesinin olanaksız olması gibi gerekçelerle Lozan Antlaşması'nın Boğazlarla ilgili 23. maddesinin artık uygulanamaz bir durumda olduğuna dikkat çekilmiştir (BCA, 21.01.1948/30100.101.625.13).

İtalya hariç, Lozan imzacısı diğler devletler teklife olumlu cevap vermişlerdir. Güvenliğı tehdit eden, uluslararası hukuk kurallarını ve antlaşmaları hiçe sayan Faşist İtalya'nın Boğazlar rejiminde değışikliğe itiraz etmesi tutarsız ironik bir durumdur. Değışiklik talep eden nota aynı gün MC Genel Sekreterliğı'ne de gönderilmiştir. MC'nin Yunan Genel Sekreteri Th. Aghnides aynı gün bilgilendirme amacıyla, notayı Lozan imzacısı olmayan MC üyelerine de bildirmiştir. İtalya, 23 Haziran'daki toplantıda okunan notasıyla, mevcut durumun böyle bir görüşmenin yapılması için uygun olmadığını, Konferans'ın MC'nin bir sonraki genel kurulundan sonra bir tarihte toplanmasının uygun olacağını, Konferans kararlarıyla ilgili çekince hakkını saklı tuttuğunu belirtmiştir. Buyurgan ifadelerle yüklü nota,

Konferans sekreterliğine değil Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir (Cumhuriyet, 23 Haziran 1936: 1).

Değişiklik talebini dile getiren nota doğru bir tercihle *rebus sic stantibus* ilkesi üzerinde inşa edilmiştir (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Montreux, 1973: 24) Hatırlanacağı gibi Çarlık Rusyası da, 1870 yılında *rebus sic stantibus* kuralını öne sürerek 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması'nda revizyon isteyen bir nota vermişti. Çarlığın değişiklik isteği uygun bir zamanlamayla, Avrupa'da krizin tırmandığı bir esnada verilmişti (BOA, HR.SSYS.0884.005 (M) 19/10/1870). Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1936 yılı Nisan ayında yapılan değişiklik isteği de bir tür *rebus sic stantibus* (koşulların değişmesi) uygulamasıdır ve takip edilen yol evrensel hukuk kurallarına uygundur (Cumhuriyet, 17 Nisan 1936: 1).

Yeni geçiş rejiminde güç politikası değil barışçıl liberal bir yaklaşımla çözüm talep ediliyordu. Bu nedenle Ankara, yeni konferansta Boğazların tahkim edilmesi ve savaş gemisi geçişine sınırlama konulmasını olmazsa olmaz bir tutum olarak belirlemiştir (TBMM ZC, İ. 68, C. 1, 26 Mayıs 1936: 228-230). Sovyetlerin tutumu bu konuda etkili olabilirdi. Nota'nın muhatap devletlerinin onayıyla Montrö Kenti'nde Türk Boğazları'ndaki yeni rejimi düzenleyecek bir konferansın toplanmasına karar verilmiştir. Yaklaşık bir ay sürecek konferans müzakereleri sonrasında Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmış, Boğazlar geçiş rejimini düzenleme yetkisi 13 yıl aradan sonra Türkiye'ye iade edilmiştir.

Sonuç

İnsanlığın karşılaştığı ilk geniş çaplı yıkım olan I. Dünya Savaşı'nın son antlaşması olan Lozan Barış Antlaşması Türkiye'nin kurucu antlaşmasıdır. Lozan'da Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında birikmiş sorunlara çözüm bulunurken, bazı konularda taviz verilmek zorunda kalınmıştır. Bunlardan en önemlilerinden birisi Musul sorunu iken diğerinin Boğazların

kontrolü olduğuna kuşku yoktur. Lozan'da geçiş rejimi Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde oluşturulan Boğazlar kısa süre sonra Türkiye için esaslı bir güvenlik açığına dönüşmüşlerdir.

Lozan Barış Antlaşması'nın bir zafer mi? yoksa teslimiyet mi? ya da hezimet mi? olduğu şeklinde şüyu vukuundan zararlı spekülasyon tartışmaların, Türk siyasal hayatında içinde bulunulan dönemin ve siyasi erkin ideolojik tutumumu ile bağlantılı olarak dönem dönem yoğunlaştığı görülür. Bu satırların kaleme alınmasından bir yıl sonra 24 Temmuz 2023 tarihinde Lozan'ın; 29 Ekim'de ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı kutlanacaktır. Son dönemlerde var olanlara ek olarak gücünü anlatımından alan yeni bir tartışma başlamış; Lozan Antlaşması'nın 2023 yılında sona ereceği, Antlaşma'da gizli maddeler bulunduğu iddiaları ortaya atılıp, bilgi eksikliğine dayalı bu sansasyonel söylentiler de halk ayıkoturumlarında gündem olabilmıştır. Bütün dünyada kitleler gerçek olaylar yerine dikkatle hazırlanmış propaganda eşliğinde kabule hazır olunan sansasyonel ulusal önyargılara inanma eğilimindedir. Bu kural son yıllarda az ya da çok Lozan konusunda da hükmünü icra etmektedir.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı dönemdeki uluslararası ortam Türkiye'yi bazı konularda tavize zorlamış olmakla birlikte ilerleyen yıllarda yaşanan revizyonist politikalar ve MC'nin sorunları çözmekte yetersiz kalması Boğazların kontrolü ve askersizleştirilen alanlara tekrar asker yerleştirilmesine yönelik girişimlere olanak sağlamıştır. Dönemin koşullarında bu tür bir eylemin bir oldubitti yaratılarak gerçekleştirilmesine olanak bulunmasına rağmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk uluslararası hukuka uygun, imzacı tarafların rızası alınarak yapılacak bir değişimi tercih etmiştir. Aynı yöntem ilerleyen yıllarda Hatay'ın anavatana katılması esnasında da takip edilmiştir.

Boğazlar geçiş rejimi bütün devletleri ilgilendiren uluslararası bir sorun olduğundan çözümü de hassas bir diplomasiyi gerektirmiştir. Savaş sonrasında ikinci on yıllık periyodunda revizyonist devletler isteklerini savaş ve realist güç politikasıyla gerçekleştirmeyi yeğlemişlerdir. Toprak kazanımı amaçlamasa da Lozan'ın Boğazlarla ilgili maddelerinin değiştirilmesini talep etmek de bir tür revizyonist istektir. Revizyonist bir değişim olan geçiş rejimi düzenlemesi öncesinde uluslararası koşulları ustalıklı değerlendirilen, dönemin aktörlerinin çıkar ve endişelerini dikkate alan bir diplomasi uygulanmıştır. II. Dünya Savaşı öncesi uluslararası politikanın her geçen gün daha fazla güvensizleşmesi sabırla kurgulanan ritmik diplomasi uygulamasına olanak sağlamıştır.

Etkili ve kararlı girişimler sonrasında, Lozan'da Boğazlarda oluşturulan geçiş rejiminin Türkiye'nin işlerliğini kaybedip, yerine yeni, kıyıdaş Devlet Türkiye'nin çıkarlarını koruyan bir rejimin ikame edilmesi gerekliliği kabul edilmiştir. Böylece Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzasına giden süreç başlayabilmiştir. Sürecin başlamasında dönemin koşulları ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ısrarlı değişim isteği etkili olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BCA, 21.01.1948/30100.101.625.13.

BOA, DH.HMŞ.00015.0012.001 (H) 25 Cemaziyelevvel 1327
[14/06/1909].

BOA, DH.MKT.002750.0092.001 (H) 04 Safer 1327
[25/02/1909].

BOA, DH.TMIK.M.000145.0045.001 (H) 13 Rabiulevvel 1321
[09/06/1903].

BOA, HR.İM.00254.00068.001.001.

BOA, HR.SSYS.0884.005 (M) 19/10/1870.

BOA, HR.SYS.000887.0024 (M) 08/07/1880.

- BOA, YB.21.00008.00010.0013.
BOA, YB.21.00008.00010.0017 (M) 1914-1940.
CA, 11.11.1934/Yer No. IV-16-a. Fihrist No. 64-30.
CA, 03.12.1935/IV.16-b.65.14-38.
CA,1933/IV.16-b.65.10-1.
FO 371/10826-045, Cabinet Meeting on Breaches of the Straits Convention by Turkish Government, 23 December 1925.
FO 371/15376, Very confidential despatch No. 366 from Sir G. Clerk, Angora to Secretary of State for Foreign Affairs. 2 November 1931.
NARA, *Records of the War Department General and Special Staffs*, RG. 165, Ent. 77, Box 3039.
NARA, *Records of the War Department General and Special Staffs*, RG. 165, Ent. 77, Box 3040.
TBMM ZC, 1939 Mali Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Layihası, S. 6/895, 28 Kasım 1939.
TBMM ZC, İ. 43, C. 1, 11 Ekim 1935.
TBMM ZC, İ. 47, C. 2, 04 Şubat 1341 [1925].
TBMM ZC, İ. 68, C. 1, 26 Mayıs 1936.

Telif Eserler

- Beloff, M. (1947). *The Foreign Policy of Soviet Russia, 1919-1941*, V. I, Oxford University Press, London.
Black, J. (Aug. 1995). "Empire and Enlightenment in Edward Gibbon's Treatment of International Relations", *The International History Review*, Vol. 17, No. 3.
Cumhuriyet, (15 Eylül 1935). "Boğazlar Rejimi".
Cumhuriyet, (17 Nisan 1936). "Boğazlar Davasında Hak Kazanıyoruz".
Cumhuriyet, (23 Haziran 1936). "İtalya Bize Nota Verdi".
Cumhuriyet, (8 Mayıs 1935). "Boğazlar Hakkındaki İsteğimizde Haklıymışız".
Cumhuriyet, "Lozan Muahedesinin Boğazlar Meselesi Ahkâmının Yeniden Tetkikini İsteyen Notamız Devletlere Verildi", 12 Nisan 1936.

- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara.
- Kennan, G. F. (1960). *Soviet Foreign Policy, 1917-1941*, Greenwood Press Publishers: Connecticut.
- Köse, İ. (Bahar, 2019). "I. Dünya Savaşı'nın ilk Gizli Anlaşması: İstanbul ve Boğazlar'ın Rus Çarlığı'na Bırakılması (Mart-Nisan 1915)", *Bilig*, s. 89.
- Koçak, C. (1991). *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar [ve] Belgeler*, (1976). (çev. Seha L. Meray ve Osman Olcay), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Oran, B. (2011). "TDP'nin Kurumsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası*, C. I, (ed. Baskın Oran), 16. Baskı, İletişim Yayınları: İstanbul, 2011.
- Özsaray, K. (2011). "Montreux Boğazlar Sözleşmesi", *Türk Dış Politikası*, I. Cilt, (ed. Baskın Oran), 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rasim, A. (1945). *Marmara Denizi Kılavuzu*, 2. Baskı, Askeri Deniz Matbaası, İstanbul.
- Soviet Documents on Foreign Policy*, (1952). (ed. Jane Degras), V. II, 1925-1932, Oxford University Press: London, 1952.
- Soysal, İ. (1989). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1920-1945*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Şimşir, B. N. (1988). *Ankara, Ankara Bir Başkent'in Doğuşu*, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- The Times*, (May 28, 1934). "Future of the Straits".
- Towle, F. (October, 1981), "The Montreux Convention as a Regional Arms Control Treaty--Negotiation and Practice", *Military Affairs*, Vol. 45, No. 3.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, (1973). Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939)*, (1973). Dışişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

Adnan SEYAZ

Adnan Seyaz lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) bölümünde tamamlamıştır. Lisansüstü çalışmalarını aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında tamamlayarak 2018 yılında “Sovyet Sonrası Rusya Federasyonu’nda Demokrasi Tecrübesi: Rekabetçi Otoriteryanizm” başlıklı teziyle doktor unvanını almıştır. Bir dönem Vilnius Üniversitesi’nde (Litvanya) eğitim görmüş ve Rusya, Almanya, Polonya, Sırbistan’da çeşitli konferanslarda bildiriler sunmuştur. Çalışma alanları Rusya siyaseti, Post-Sovyet çalışmaları, demokratikleşme ve otoriterleşme konularını kapsamakta ve bu alanlarda yayımlanmış birçok makale ve kitap bölümü bulunmaktadır. 2009 yılından beri Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde görev yapmaktadır.

Ahmet ATEŞ

Lisans derecesini Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden 2011 yılında almıştır. Müteakiben, aynı üniversitede “Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikası’na Etkisi” başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini 2013 yılında tamamlamıştır. 2015 yılında University of Delaware Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. 2017 yılında “An Evaluation of the US Intelligence Community after 9/11” adlı tezi ile ikinci yüksek lisans derecesini alan Ahmet Ateş 2020 yılında aynı üniversiteden “Understanding the Change in Intelligence Organizations: An Institutional Framework” adlı tezi ile doktor unvanı almıştır. Temel araştırma alanları istihbarat ve ulusal güvenlidir.

Anıl Çağlar ERKAN

2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. 2013 yılında Adnan

Menderes Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programını tamamlamıştır 2014 yılından beri Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tefenni Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü İnsan Kaynakları Yönetimi Programında Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaktadır. Erkan, enerji, dış politika ve güvenlik alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Ayça EMİNOĞLU

1997 yılında Yakın Doğu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimini, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler anabilim dalında yüksek lisansını ve 2011-2015 yılları arasında yine Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim dalında doktora eğitimini bitirmiştir. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası ilişkiler Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

Dilek KARADENİZ TOPAL

Dilek KARADENİZ TOPAL, 01.02.1992 tarihinde Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde doğdu. 1998 yılında Anadolu İlköğretim Okulu'nu; 2006 yılında Anadolu Ortaokulu'nu; 2010 yılında Adana Anadolu Kız Meslek Lisesi'ni; 2015 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programını tamamladı. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı YÖK 100/2000 Uluslararası Güvenlik ve Terörizm programında doktora eğitimine başladı.

Eda TUTAK

1989 yılında İzmir’de doğan Dr. Eda TUTAK; 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans eğitiminden bölüm birinciliği ve yüksek onur derecesiyle mezun oldu. Ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler anabilim dalı tezli yüksek lisans programını 2014 yılında tamamlayan TUTAK, 2021 yılında aynı üniversitede Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında doktora derecesini aldı. 2015-2017 tarihleri arasında İzmir Olgunlaşma Enstitüsü Ar-Ge Birimi’nde hizmet verdikten sonra 2017’de Gümüşhane Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak göreve başlayan TUTAK, halen bu üniversitede Yönetim ve Organizasyon Bölüm Başkanı olarak çalışmaktadır.

Esra ÇİL AYDOĞDU

28.01.1991 tarihinde Trabzon ili Ortahisar ilçesinde doğdu. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda yüksek lisans programını tamamladı ve “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Toplumsal Güvenliğe Etkileri” başlıklı yüksek lisans teziyle Uluslararası İlişkiler uzmanı unvanını aldı. 2019 yılında YÖK 100/2000 Doktora Projesi kapsamında, Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör öncelikli alanında başladığı doktora programına halen devam etmektedir.

Fevzi KIRBAŞOĞLU

01.09.1993 tarihinde Erzurum İli Yakutiye İlçesi’nde doğdu. 2015 yılında Atatürk Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü’nden mezun oldu. 2019 yılında yüksek lisans öğrenimini Karadeniz Teknik Üniversitesi –

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda tamamladı ve "Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçlere Yönelik Politikası: Türkiye Örneği" başlıklı yüksek lisans teziyle Uluslararası İlişkiler uzmanı unvanını aldı. 2019 yılında, YÖK 100/2000 Doktora Projesi kapsamında, Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör öncelikli alanında doktora öğrenimine başladı. 2021 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arş. Gör. olarak görev yapmayı sürdürmektedir.

Gökhan ÖÇALAN

1989 yılı Tokat Erbaa doğumlu olan yazar, ilk orta ve lise eğitimini Erbaa'da tamamlamış, 2008-2012 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans, 2013-2015 yılları arasında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2019 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir. 2016 yılında Genelkurmay Harekât Başkanlığı'nda Uluslararası İlişkiler Uzmanı olarak memuriyet görevine başlayan yazar, hâlihazırda Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Giresun Askerlik Şube Başkanlığı'nda görevine devam etmektedir. Evli olan yazar iyi seviyede İngilizce ve başlangıç seviyesinde Rusça bilmektedir.

Hakan ÜNAY

Lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde 2017'de tamamlamıştır. 2018'de Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı yüksek lisans eğitiminden 2022'de sınır duvarları üzerine yazdığı tezi başarıyla savunarak mezun olmuştur. Hâlihazırda Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji bölümünde doktora öğrencisidir. Göç ve sınır politikaları alanında araştırmalarını sürdüren yazar, Göç

Araştırmaları Vakfı bünyesindeki Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi'nde 2019'dan bu yana araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

Hasan YILMAZ

1995 yılında Kara Harp Okulundan mezun olmuş, çeşitli birlik komutanlığı ve yurt içi ve yurt dışı karargâh görevlerinde bulunmuştur. 2000-2001 yıllarında ABD Dz.Kuv.leri Yüksek Lisans Okulunda Uluslararası Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları alanında “Turkey and the Middle East: Threats and Opportunities” başlıklı tez ile yüksek lisans derecesi, 2015-2016 yıllarında Barselona Uluslararası Çalışmalar Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler alanında “Turkey’s Foreign Policy Towards Russia: Business as Usual?” başlıklı tez ile diğer yüksek lisans derecesini almıştır. 2018 yılında TSK’dan emekli olmuştur. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler Doktora Programı öğrencisidir.

Hülya KINIK

Hülya Kınık, 2012 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programından mezun olmuştur. 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans programını tamamlamıştır. 2014 yılından itibaren Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta olan Kınık, doktora eğitimine aynı üniversite ve anabilim dalında devam etmektedir. Doktora Tezi, “Yükselen Güçler”in uluslararası sistem üzerindeki etkilerini, ağırlıklı olarak Türk Dış Politikası’na odaklanarak araştırmaktadır.

İsmail KÖSE

1975 yılında Trabzon'da doğdu. Yakın Doğu Üniversitesi'nde devlet burslu olarak 1994 yılında başladığı Uluslararası İlişkiler lisans eğitimini 1999 yılı içerisinde Yüksek Onur derecesi ile tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2002 yılında Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2013 yılında "Cumhuriyet Tarihi Doktoru" unvanı ile mezun oldu. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalında Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2016 yılı başında naklen Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne atandı. 2017 yılında Doçent oldu. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Murat ÇEMREK

Sırasıyla ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora ve Budapeşte Koleji: Yüksek İhtisas Çalışmaları Enstitüsü'nde (Macaristan) doktora sonrası çalışmasını tamamladı. Bilkent, Atatürk Alato (Kırgızistan), Selçuk, El Farabi (Kazakistan) Üniversitelerinde ve Polis Akademisi'nde lisanstan doktora çeşitli düzeylerde dersler verdi. Ahmet Yesevi Uluslararası Üniversitesi'nin (Kazakistan) Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün Kurucu Müdürlüğünü üstlendi. Selçuk Üniversitesi'nde Bölüm Başkanlığı, Erol Güngör Türk Diasporası Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü ve Üniversite Erasmus Programı Koordinatörlüğünü yürütücülüğünü yapmış olan Çemrek, halen Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde Bölüm Başkanlığı, Türkçe ve İngilizce olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası dergide makale, değerlendirme, kitap bölümü yazar Çemrek, birçok

akademik derginin de editörler kurulu, hakem ve bilimsel danışmanlar kurulunda yer almaktadır.

Murat ÜLGÜL

Doç. Dr. Murat Ülgül Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. 2006 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini bitirdikten sonra ABD’de Florida State University’de Doğu Avrupa ve Rus Çalışmaları programında (2008-2010) ve University of Delaware’da Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde (2010-2012) yüksek lisans yapmıştır. 2015 yılında University of Delaware’da doktorasını tamamlamıştır. Başta International Relations, Middle East Policy ve International Spectator olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal dergide yayını ve kitap bölümleri olan Dr. Ülgül, aynı zamanda Uluslararası Güvenliğe Giriş (Nobel Akademik Yayıncılık, 2021) kitabının da editörlerindedir.

Müge YÜCE

2010 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programından, 2014 yılında Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programından mezun olmuştur. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmakta olan yazarın özel çalışma alanını Çin Dış Politikası oluşturmaktadır. Müge YÜCE, araştırma amacı ile daha önce Finlandiya Turku Üniversitesi ve Polonya Opole Üniversitelerinde bulunmuştur. Yazar iyi derecede İngilizce ve orta düzeyde Çince bilmektedir.

Rukiye PATAN

1998 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü lisans programına başlayıp 2020 yılında mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Yüksek Lisans programına başlayan Rukiye Patan şu anda tez aşamasındadır.

Süleyman TEMİZ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Temiz, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2004 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini Tokat'ta bulunan Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Cumhuriyet Tarihi BD'da tamamladı. Bununla birlikte 2010 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersleri verdi. Bunun akabinde 2012 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başladı ve 2012'den 2018 yılına kadar Malezya'da bulunan Kuala Lumpur Türk Büyükelçiliğinde vazifesine devam etti. 2017 yılında International Islamic University Malaysia'dan doktora derecesini aldı. 2018 yılında görevini tamamladıktan sonra, Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde vazifeye başladı. Uzun süre güneydoğu Asya bölgesinde resmi vazifede bulunmuş olan Dr. Süleyman Temiz'in araştırma alanları, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği-ASEAN, Güneydoğu Asya Ülkeleri, Güneydoğu Asya Bölgeselciliği ve devletlerarası ilişkileridir.

Vahit GÜNTAY

2008 yılında Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamıştır. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini, 2016 yılında yine aynı programda doktora

eğitimini tamamlamıştır. 2009-2016 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapan Gütay, 2017 yılından bu yana aynı bölümde Doç. Dr. olarak görevine devam etmektedir. Doktora çalışması öncesi ve sonrasında yurtiçi ve dışında siber güvenlik ile ilgili birçok araştırma ve projeye katkı sağlayan Gütay; lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde Siber Politikalar, Siber İstihbarat ve Dış Politika, Dijital Diplomasi, Devletler ve Yapay Zekâ gibi dersler vermektedir.

Yaşar SARI

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Öğretim Üyesidir. Lisansını İstanbul Üniversitesi'nden, Yüksek Lisansını Old Dominion Üniversitesi ve Doktorasını Virginia Üniversitesi'nden aldı. ABD, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde ders verdi. Rusya, Kafkasya ve Orta Asya üzerine akademik çalışmaları vardır.

KARADENİZ

2021 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 2

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-49-0

© 2022 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Ekim 2022, Trabzon